

ВИРТУАЛНА ДИПЛОМАЦИЯ

Стоян Станкулов

Изключително бързото развитие на информационните технологии (ИТ) доведе до съществени изменения в икономическата, политическата и обществената структура на националната държава, но и в международната среда, в която оперира дипломацията.

ИТ водят до обществени, културни, психологически и правни промени, но и до промени в начина ни на живот, работа и комуникация. Тъй като дипломацията в значителна степен се базира на информацията и комуникацията, а промените в начина на събиране и обработка на информацията и начина на комуникация са пряко свързани с дипломацията, можем да констатираме наличието на пряка връзка между ИТ и дипломацията. Проявлението на взаимодействието между тези два фактора е именно виртуалната дипломация.

За да определим виртуалната дипломация като термин, ще използваме дефиницията, дадена от Ричард Соломон, според която "виртуалната дипломация трябва да се разглежда като обществено, икономическо и политическо взаимодействие с помощта на електронната, а не чрез директната (face to face) комуникация". Ударението в тази дефиниция се поставя не на технологията, а на промяната на международната среда, респективно на националните и международни политически системи под влиянието на електронните комуникации. Създаването на виртуалното общество предполага и съществуването на виртуалната дипломация, която ще обхване взаимодействието между държавите и обществата чрез електронните медиатори, а не по пътя на физическия контакт.

Компютърните комуникации, базирани на използването на персонални компютри и Интернет, разширяват възможностите за контакти през геополитическите граници и времевите зони, рязко увеличавайки броя на участниците във вземането на външнополитическите решения. Мрежовите комуникации до такава степен влияят на международните отношения, че променят характера на държавата като най-важен техен субект, променяйки редица елементи от класическите концепции и теории на международните отношения (напр. суверенитет, територия, сила и др.).

Дипломатията, която се сблъсква с променящата се международна среда, трябва да се изправи и пред редица нови въпроси и да използва нови инструменти за осъществяване на дипломатическата дейност.

Степента на влиянието на отделните играчи в международните отношения все повече ще зависи от възможността за достъп до глобалните информационни мрежи и все по-малко от контрола върху територията или географското положение на отделната държава. Може да се каже, че силата на държавата през XXI в. ще се базира на нова система от ценности, в която ИТ ще заемат високо място.

Съществуват твърдения, че в известна степен дипломатията е заплашена от развитието на ИТ, тъй като престава да бъде единственият канал за връзка между субектите на международните отношения, но въпреки това ИТ остават само един от инструментите на успешната дипломатия.

Несъмнено нови теоретични и практически знания ще са необходими на дипломатите и когато става въпрос за "информационната икономика", тъй като държавата има ограничен капацитет за контрол на трансакциите на информационните стоки и услуги (мита, такси и данъци). За значението на тази област свидетелства изключително бързото развитие на компаниите от сферата на ИТ, както и включването на голям брой медии в информационния бизнес.

Лавинообразното нарастване на трансакциите, осъществявани по електронен път, формират комплекс от юридически и политически въпроси, които трябва да се решават както на национално, така и на международно ниво. Особено важно място в съвременната икономика заемат трансферът на технологии и защитата на интелектуалната собственост.

Освен вече посочените проблеми се появяват и множество други въпроси, точно поради развитието на ИТ. Сред тях можем да откروим такива, като защитата на неприкосновеността на личния живот или ограничаване на правото на комуникация с цел защита на международния ред и мир, напр. от тероризма.

Докато в миналото използването на компютри и компютърна техника бе привилегия само на най-развитите държави, днес цените на тази техника позволяват тя да бъде активно използвана от дипломатията на всички страни. Поради редица причини въвеждането на ИТ в работата на дипломатическите служби е от особено значение именно за малките държави. ИТ като относително нов инструмент в дипломатическата работа могат да се използват както за

автоматизиране на съществуващите, традиционни дипломатически дейности, така и за въвеждане на съвсем нови методи и процедури.

Традиционните дейности като обработка на текстове, данни и графики много по-качествено и ефективно се извършват с помощта на компютрите. Представянето на министерствата на външните работи и посолствата чрез Web site вече се разглежда като задължително. От друга страна създаването на специализирани бази данни, бази от знания и софтуер за симулиране на преговори, решаване на конфликти и сложни политически и икономически анализи представляват относително нови инструменти за осъществяване на дипломатическата дейност.

Налага се изводът, че технологическата революция, чрез сериозния пробив на ИТ, промени международната среда и значението на понятия като държавен суверенитет, световна икономика, военна стратегия. Тя също така произведе нови инструменти, превърнали се в необходимо средство за осъществяване на модерната дипломация.

ИТ и променената международна среда

Суверенитет

Една от съществените промени в международната среда, която се осъществява и под влиянието на ИТ, е променената концепция за суверенитета.

Историческото проследяване на развитието на концепцията за суверенитета показва постоянен стремеж на държавата към повишаването му чрез засилване на контрола над територията, населението, икономиката и др. На тези тенденции, наблюдавани при повечето държави, досега са се противопоставяли само други държави, имащи същото желание и задачата на дипломацията често е била да разрешава спорове, появили се по този начин. Днес противоположно на усилията на държавите за повишаване на суверенитета се появява идеята за виртуалното пространство (cyberspace).

“Настъплението” срещу суверенитета на отделните държави днес идва не само от страна на други държави, а и от виртуалното пространство. Това настъпление се заключава не само в създаването на контакти между хората, живеещи в различни държави и територии, но и в областта на икономиката. Държавите винаги са имали желанието за колкото се може по-голям контрол върху икономическите процеси и точно в тази област виртуалното пространство заплашва суверенитета на държавата. Вследствие на развитието на ИТ много стоки и услуги придобиха виртуален (дигитален) облик, което им позволява лесно

придвижване във виртуалното пространство. По този начин се появиха известни заплахи за функции на държавата, произтичащи от класическото разбиране за суверенитет, като митническият контрол, данъчното облагане, заплащането на права и такси.

Развитието на ИТ по определен начин нарушава традиционната концепция за суверенитет на държавата, но и самата държава допринася за това, като участва в развитието на тези технологии, принудена от икономическите условия. Развивайки ИТ, държавата ограничава собствения си суверенитет. Тези противоположни тенденции дават своето отражение и върху дипломатията. Дипломатите се намират в положение, в което трябва да защитават суверенитета на своите държави, а в същото време и да осигуряват участието на тези държави в процесите на регионалната и глобалната интеграция. В областта на ИТ дипломатите са задължени да стимулират размяната на информация и включването на техните страни в процеса на развитие на регионалните и глобални информационни системи. По този начин успешната дейност на дипломатите в тази област води до ограничаване на суверенитета на техните държави.

Суверенитетът като способност на държавата да попречи на други държави да влияят на нейните вътрешни отношения днес отслабва. Образно това може да се представи с невъзможността на нито една държава днес да спре потока на информация през националните ѝ граници (което ясно пролича с опита на Китай да ограничи използването на Интернет по време на Олимпиадата). На практика сега времевите пояси са по-голяма пречка за потока от информация, отколкото държавните граници.

Територия

Нова реалност в международната среда представляват усилията на развитите държави да заемат колкото се може по-благоприятна позиция в общата глобализация. Военните и политически опити за завземане на територия, както в Босна (от режима на Слободан Милошевич) или в Кувейт (от режима на Саддам Хусейн) демонстрират неразбиране на вече настъпилите изменения в международната среда. Виртуалната държава все по-малко ще зависи от територията и все повече от ценности като технологиите и знанията, от директното инвестиране, което принуждава съвременните държави да предефинират концепцията си за територия.

Виртуалното пространство не кореспондира по никакъв начин с идеята за територия. Движейки се сред глобалната компютърна мрежа,

човек често не знае в коя страна се намира компютърът, от който черпи информация, или в коя държава се намира лицето, с което разменя електронна поща. Във виртуалното пространство се създават връзки между хората без значение на териториалната им принадлежност. Дори в последно време се създава усещане за принадлежност към мрежата и някои нейни посетители се определят като “граждани на мрежата” (netizens).

Традиционната геополитика, базираща се на елементи като излаз на море, природни граници, контрол върху главните пътни артерии и др., имаше решаващо значение в миналото. Историческото развитие и външната политика на много страни бяха в голяма степен предопределяни от географския фактор. Този фактор и днес има голямо значение за определянето на мястото на дадена държава в международната среда, но влиянието му намалява в същата степен, в която се увеличава значението на нематериалните ценности. Именно нематериални ценности като управлението на информацията и знанията формират глобалната информационна инфраструктура, която влияе върху политическото, икономическото и обществено развитие на дадена страна, а оттам и на мястото ѝ в международната общност.

ИТ, образованието, мултикултуралността, информационните елити, знанието формират нова международна среда, в която в голяма степен изчезват териториалната отдалеченост или разликите между “провинцията” и “центъра”. В бъдеще влиянието на географския фактор територия за положението на дадена държава в международната общност ще намалява за сметка на фактори като достъпа до постиженията в областта на ИТ и наличието на качествено образовани информационни елити.

Сила на държавата

Дипломатията е тясно свързана с преговорните процеси и с мирното решаване на спорове, но за съжаление и с употребата на сила в международните отношения.

Под влиянието на ИТ ясна досега разлика при реализирането на националните интереси по пътя на преговорите с помощта на дипломатията и чрез употребата на военна сила започва да се размива. Това е резултат от промяната в традиционната концепция за силата. Все по-малко източник на силата е територията, числеността на въоръжените сили, количеството оръжия и все повече – информацията.

В международната система, базирана на баланса на суперсилите, военната мощ представляваше основен източник на сила. Днес, след настъпилите коренни промени в международната среда, ИТ

придобиват значение, което може да се сравни с това на военната сила. Освен това ИТ са и ключов елемент на военните технологии.

Без да се омаловажа значението на биологическото, химическото или ядреното оръжие, трябва да се направи констатацията, че то се намира под много по-висока степен на контрол, отколкото ИТ. Пробивите в най-строгите пазени информационни системи на великите сили, вече многократно осъществявани от хакери, показват с каква мощ разполагат ИТ и колко ранима е международната среда.

Със сигурност може да се твърди, че виртуалната война ще представлява сериозна заплаха за националната сигурност през XXI век. При сегашните условия и малки държави, терористични групи или мафиотски структури имат достатъчен ресурс да наемат или подготвят компютърни специалисти, които с помощта на създадени от тях вируси или с други електронни способности биха могли да разрушат компютърни мрежи от жизнена важност (военни, комуникационни, енергоснабдяване, банкови...) или напр. да предизвикат промяна в траекторията на балистична ракета.

ИТ носят със себе си нови форми на силата на информацията и знанията. Тази сила има нова същност и за разлика от военната, икономическата или политическата е много трудно да бъде централизирана и контролирана. В сегашната международна среда значението на силата на ИТ расте с всеки изминал ден, тъй като съвременната дипломация реализира целите си преди всичко с употребата на меките форми на сила (*soft power*), а не с военна сила.

През XXI век най-силните държави ще бъдат тези, които имат най-развити информационни общества и ИТ. Страните, които не успяват да следят развитието на ИТ и не подготвят дипломатите си в сферата на ИТ, все по-често ще губят позиции в международната общност и все по-трудно ще реализират външнополитическите си цели.

ИТ – средство на модерната дипломация

Събиране и разпространение на информацията

Виенската конвенция за дипломатическата дейност определя като една от дейностите на дипломата събирането на информация. С времето начините за събиране на тази информация са се променяли, но след въвеждането на ИТ те придобиват съвсем нови измерения. Събирането на информация не е лесен процес, защото живеем във времето на “информационния шум”, изправени пред море от ненужна

информация. Актуалността и качеството на информацията и на документите са от изключително значение за дипломата. Поради това събирането и отсяването на информацията заема важно място в дипломатическата дейност.

ИТ доведоха до драстично намаляване на времето между създаването на информацията и нейната употреба. Съвременните средства за комуникация като Интернет позволяват от появата на информацията до нейната употреба да изминат само няколко секунди, без значение на географската отдалеченост на автора и потребителя.

Във връзка с това съвременните средства за събиране на информация изискват добре обучени кадри, които са в състояние по най-ефикасния начин да използват ИТ, за да достигнат до използвана информация. Налага се констатацията, че проблем за съвременната дипломатическа служба представлява не липсата на технологии, а недостатъчните знания за пълноценно им използване. Въпреки това не бива да се прекалява със значението на ИТ, тъй като непосредствените контакти на дипломата и традиционните дипломатически дейности продължават да бъдат източник на информация от изключително значение.

В голяма степен дипломатията използва информации от класическите медии като печат, специализирани издания, радио, телевизия и др., но под силното влияние на ИТ днес тя е принудена все повече да използва като източник на информация Интернет. Тази относително нова медия много бързо иззема информацията от класическите медии и я предоставя на заинтересованите потребители.

Разпространяването на информацията от дипломатическите служби по класическия начин (чрез класическите медии) все повече се заменя от директното разпространение от страна на министерствата на външните работи. В този случай глобалната компютърна мрежа е най-подходящото средство. С помощта на Интернет информацията и документите могат да се изпращат бързо, ефикасно и с малко разходи. Използването на Интернет за разпространение на информацията обаче налага изучаването на всички добри и лоши (напр. свързани със сигурността на информацията) страни на ИТ, за да може като цяло да се постигне положителен резултат.

Обработка на текстове и данни

В една значителна част дипломатическата дейност се базира на обработката на текстове и данни. ИТ дават мощни инструменти за побързата им и по-качествена обработка, позволявайки автоматизиране на част от дипломатическата дейност. Съвременните процесори имат

широки възможности за езикова и лингвистична обработка на текстовете – проверката на правописа, граматическата проверка, тезаурусите и речниците са техни стандартни елементи. Те осигуряват и пълна предпечатна подготовка на текстовете. Текстовите процесори все по-често изпълняват и функции, подобни на базите данни – могат да се използват за съхраняване, сортиране и обработка на относително неголям обем данни. Груповото редактиране и размяната на коригирани текстове представляват полезен инструмент за оформяне на окончателния вид на документа. Текстовите процесори се използват от дипломатите всекидневно и затова е необходимо информационните системи на министерството на външните работи и тези на посолствата да бъдат свързани по такъв начин, че да позволяват максимално ефективна и сигурна работа.

Нормалното функциониране на дипломатическата служба в определена степен зависи и от качествено събиране на данни и документи в рамките на вътрешни бази данни. Няма министерство на външните работи без архив, библиотека, документация. ИТ позволяват голяма част от тази информация (независимо от обема, наличието на снимки, звуков или видео-запис) да бъде цифрово съхранена, позволявайки бърз достъп до търсените елементи, откривайки и взаимовръзките. Успехът на редица дипломатически дейности зависи от скоростта на достъпа до качествена информация и документи, а добре структурираните бази данни могат да допринесат за това в значителна степен.

Комуникация

Комуникацията вътре в една дипломатическа служба и комуникацията с външното обкръжение, с другите дипломатически служби и въобще с участниците в международните отношения придоби нов облик под въздействието на ИТ. Този нов облик бе предизвикан от бурното развитие на компютърните мрежи, известни като Интранет и Интернет.

Интранет представлява компютърна мрежа или мрежи вътре в министерството на външните работи, които съставляват неговата информационна система и дават възможност за ефикасна комуникация в самото министерство и за осъществяване на редица дейности и процедури.

Интернет с глобалното си покритие дава възможност за най-качествена връзка между дипломатическите служби и между всички субекти, занимаващи се с международните отношения. С използването на World Wide Web услугата или електронната поща, независимо от

географското разстояние, може да се влезе в контакт с който и да е потребител на Интернет. Тъй като днес всички министерства на външните работи, национални и международни участници във формирането на международните отношения са потребители на Интернет, можем да констатираме, че ИТ, налагайки новите форми на комуникация, формират и визията на бъдещата дипломатия.

Обучение на дипломатите

Успешното използване на съвременните ИТ като средство за осъществяване на дипломатическата дейност все по-малко зависи от достъпността на тези технологии и все повече – от знанията на техните потребители. ИТ действително дават възможности за значително по-успешно осъществяване на редица дипломатически дейности, но изискват получаването на специални знания. Тъй като знанията в тази сфера постоянно се разширяват, обучението на дипломатите трябва да има непрекъснат характер. Недостатъчната подготовка на дипломата за използване на ИТ директно влияе върху качеството на работата на цялата дипломатическа служба. Вече е задължително всеки дипломат да владее средствата за комуникация във виртуалното пространство, тъй като с всеки изминал ден се увеличава броят на информацията и документите, които бързо и ефикасно могат да бъдат намерени само там.

Постепенното формиране на виртуалната държава, осланяща се на глобалната информационна структура, в голяма степен предефинира класическите концепции, познати в теорията на международните отношения. Територията, суверенитета, силата променят своето значение в сблъсъка си с ИТ.

В бъдеще качеството на политическите и стратегическите решения, които ще вземат дипломатите, в голяма степен ще зависи от способността им да разгадаят бързо моментното и дългосрочно действие на отделните фактори, формиращи международната среда и определящи мястото на тяхната държава в нея. Придаването на прекалено голямо или недостатъчно значение на отделни фактори като територия, суверенитет, сила и др. могат да доведат до погрешни оценки и грешни решения с дългосрочни последици.

Ние днес живеем в епохата на третата велика революция – информационната революция. В тази информационна епоха срещата на компютъра и телекомуникациите ни въвежда в глобалното общество,

независимо от това дали сме готови или не. Комуникациите са много ускорени и опростени, а нематериалната (дигиталната) ценност на стоките и услугите все повече ще направлява икономическите процеси и все по-често ще се появява в листата с дипломатическите въпроси.

Виртуалната дипломация, до неотдавна само визия за далечното бъдеще, днес е реалност, която ни дава огромен брой възможности, но и изисква решаването на редица проблеми. Затова бързината, с която новите ИТ и необходимите за тяхното използване знания се усвояват от страна на дипломатите и ръководителите на дипломатическите ведомства, ще представлява мерилото за успеха и ефикасността на дипломацията в бъдеще.